

red dieren in rampen

inhoudsopgave

steeds meer kans op rampen	3
dieren zijn ook slachtoffer van rampen	3
waarom we dieren moeten helpen	3
dieren in nationale regelgeving en plannen voor rampen	4
leidraden waarin dieren zijn opgenomen	4
de rol van gemeenten	5
communicatie	5
bevolkingszorg: zorgen voor mensen is zorgen voor dieren	5
zorg na de ramp	5
zeven aandachtspunten voor het opnemen van dieren in beleid rondom rampen	6
betrokken organisaties	7

steeds meer kans op rampen

2021 was een jaar waarin records werden verbroken op het gebied van rampen, niet alleen in Europa, maar wereldwijd. West-Europa werd getroffen door extreme regenval met vernietigende overstromingen tot gevolg, waaronder in Zuid-Limburg. Met doden in Duitsland en België, dorpen weggevaagd, en een enorme schade aan infrastructuur en de natuur als gevolg. Zuid-Europa werd geteisterd door een hittegolf met record-temperaturen en verwoestende bosbranden in onder meer Griekenland, Frankrijk, Turkije en op het eiland Sardinië in Italië.

Ook Nederland kent steeds meer en grotere bosbranden, met de grootste bosbrand in 2020 in de Deurnese Peel.¹ Om hierop voorbereid te zijn, worden door de brandweer bijvoorbeeld meer specialistische teams opgeleid - de Handcrews. We zijn gericht op een enkele ramp, om de zoveel tijd. Maar deskundigen zijn er duidelijk over. Dit gaat steeds vaker gebeuren.

overstroming limburg: 16% van huishoudens evacueerde (deels) niet vanwege huisdieren.

Een enquête² vanuit de veiligheidsregio's onder de bevolking in Limburg laat zien hoe belangrijk het is om dieren mee te nemen in rampenplannen. 16% van de gezinnen evacueerde (deels) niet om voor hun huisdieren te blijven zorgen. Mensen maakten ook geen gebruik van de gemeentelijke opvang omdat er geen plek voor hun dieren was geregeld.

commentaren uit de enquête:

"We zijn thuis gebleven om voor de dieren te zorgen."

"Betere communicatie en ook dierenambulance meenemen in rampenplan. Kunnen assistentie bieden aan brandweer en particulieren op het gebied van dieren."

"Communicatie moet beter en denk aan de huisdieren".

"Iets meer letten dat dieren eerder weggehaald worden."

"Meer en eerder duidelijkheid over evacueren en de reden waarom, ivm evacueren van dieren."

"Meer hulp aan nemen bij het evacueren van dieren in de natuur."

"Zorg voor beter inzicht in bepaalde overloopgebieden en denk proactief mee met bewoners; zorg ook voor de juiste contactpersonen hetgeen rust geeft doordat bewoners beter kunnen inschatten op welk moment geëvacueerd en dieren verplaatst moeten worden. (Niet alles wordt afgedekt door de LLTB!)"

"Er is totaal niet gedacht aan dieren die kunnen verdrinken."

"Ik als dierenliefhebber had het ook fijn gevonden om te weten of er voorzorgsmaatregelen waren getroffen voor de grote grazers in de Maasvallei. Dit kwam allemaal achteraf pas en dan zijn alle zorgen al door iedereen gedeeld op social media, dat zorgt ook voor veel onbegrip (men had eerder moeten beginnen met het verplaatsen van dieren etc, terwijl dat misschien wel met uiterste pogingen is gebeurd maar niet is gelukt). Ik begrijp dat hier andere instanties/particulieren bij betrokken zijn maar iemand moet de lead nemen en coördineren. Naast mensen zijn er ook dieren. Is er een procedure die rekening houdt met het evacueren van dieren?"

dieren zijn ook slachtoffer van rampen

Mensen zijn niet de enige die geconfronteerd worden met de gevolgen van rampen. Ook dieren ervaren angst en stress, raken gewond of worden gedood, en verliezen hun huis, leefgebied en voedselbronnen. In Nederland worden honderden miljoenen dieren gehouden voor gezelschap, landbouw, onderzoek of voor vermaak. Een veelvoud leeft in het wild. Onze verhouding met dieren is drastisch veranderd de afgelopen decennia met de erkenning dat dieren een eigen waarde en gevoel hebben. De intrinsieke waarde van dieren is vastgelegd in artikel 1.3. van de Wet Dieren. Een wettelijke zorgplicht schept de verantwoordelijkheid om goed voor ze te zorgen en ze te beschermen. Dit geldt niet alleen voor dieren die we houden, maar ook voor dieren in het wild.³ Artikel 2.1.6. van de Wet Dieren voegt daaraan toe: "Een ieder verleent een hulpbehoevend dier de nodige zorg" en dat geldt eveneens voor niet-gehouden, in het wild levende dieren (artikel 2.1.7).

Dit heeft zich echter nog niet vertaald in het beleid rond rampen.

waarom we dieren moeten helpen

Bijna de helft van alle Nederlandse huishoudens heeft een huisdier. Bij elkaar gaat het om maar liefst 27 miljoen dieren.⁴

Voor veel mensen zijn huisdieren onderdeel van de familie en het verlies van hun dier in een ramp kan zeer traumatisch zijn en herstel bemoeilijken.⁵ Daarnaast houden we volgens het CBS 116,5 miljoen dieren in de veehouderij⁶, waaronder 100 miljoen kippen, 11,4 miljoen varkens, 3,8 miljoen runderen en 848.000 schapen. Voor veel boeren zijn deze dieren erg belangrijk voor hun bedrijfsvoering.

Uit ervaring en onderzoek⁷ weten we dat veel mensen niet willen evacueren als ze hun dier moeten achterlaten. Ook zijn ze niet goed voorbereid en wordt er onvoldoende gecommuniceerd wat ze moeten doen met hun dier. Dit ondermijnt het vertrouwen in overheidsdiensten. De wet gaat vooral uit van zelfredzaamheid en een eigen verantwoordelijkheid voor dieren die worden gehouden. Dit bemoeilijkt en vertraagt het reddingswerk en kan mensen- en dierenlevens onnodig in gevaar brengen. Dieren kunnen losbreken, gaan zwerven en ziektes verspreiden. Er zijn mensen die bij een goedbedoelde poging om dieren te redden de situatie verergeren, voor zowel het dier als zichzelf, en bijvoorbeeld gewond raken.

Dit kan voorkomen worden door betere voorlichting en hulp van speciale teams die klaar staan om waar mogelijk dieren te redden en daarmee andere hulpverleners ontlasten. Bij evacuatie kunnen reddingswerkers allerlei soorten dieren aantreffen. Er wordt een groeiend aantal wilde dieren gehouden die, zeker in stressvolle situaties, gevaarlijk kunnen zijn voor mensen en niet zomaar geëvacueerd kunnen worden met hun eigenaar. Specialistische kennis is hiervoor nodig. Daarnaast kunnen dieren zelfs een rol spelen bij het voorkomen van risico's op rampen, zoals blijkt uit onderzoek naar de rol van grazers bij het voorkomen van natuurbranden van onder meer Wageningen Universiteit.⁸ Kortom, dieren verdienen een plaats bij preventie, voorbereiding en reactie op rampen.

dieren in nationale regelgeving en plannen voor rampen

Volgens artikel 3.1b en 25 van de Wet veiligheidsregio's⁹ is de taak van de brandweer: "het beperken en bestrijden van gevaar voor mensen en dieren bij ongevallen anders dan bij brand." Bij de afgelopen evaluatie van deze wet, in december 2020 aangeboden aan de Tweede Kamer¹⁰, kwam onder meer naar voren dat in de huidige wetgeving de rol van de burger en private organisaties mist.¹¹ De aangekondigde herziening van het wettelijk kader¹² biedt een uitgelezen kans om het redden van dieren en de rol van dierenhulporganisaties te integreren in het systeem van crisis -en rampenbestrijding.

Het redden van dieren is een ontwikkeling die steeds meer vorm heeft gekregen de afgelopen decennia, verder professionaliseert en een vaste plek heeft gekregen in de maatschappij. Bij de overstromingen in Limburg stonden verschillende dierenhulporganisaties op het punt zelf het rampgebied in te gaan om

te gaan helpen. Door gecoördineerd optreden vanuit landelijke dierenorganisaties, in samenwerking met dierenartsen en dierenpolitie, is dit voorkomen. Het geeft echter aan hoe belangrijk het is om deze organisaties op te nemen als crisispartners in de veiligheidsregio's.

leidraden waarin dieren zijn opgenomen

Er bestaan nu twee specifieke leidraden voor dieren: voor landbouwdieren die geëvacueerd moeten worden bij overstromingen¹³ en voor vogels die besmeurd raken met olie.¹⁴

Dit laatste is het enige document waarin hulp aan wilde dieren bij rampen is geregeld en is alleen gericht op een hele specifieke situatie en groep dieren.¹⁵ Dieren worden wel in enkele recente documenten rond crisisplannen genoemd. In het vernieuwde "Landelijk Crisisplan Hoogwater en Overstromingen" worden landbouw-, hobby- en gezelschapsdieren vermeld in een overzicht van

verantwoordelijken bij evacuatie.¹⁶ Wat dit verder betekent wordt niet duidelijk en behoeft verdere uitwerking per diergroep en ook voor andere soorten rampen. In het document "Handreiking Redden van Mens en dier tijdens overstromingen"¹⁷ wordt in bijlage 7 benoemd dat evacuatieplannen voor gezelschapsdieren en gehouden dieren ontbreken. In bijlage 6 zijn mensen en organisaties gericht op dieren opgenomen in de lijst van benodigde "hulpmiddelen, handen en hersenen".

Het antwoord van demissionair Minister Schouten in augustus 2021 op Kamervragen over hulp aan dieren bij de overstromingen in Limburg van juli 2021, maakt duidelijk dat er nog weinig vanuit de overheid is geregeld.¹⁸

Een pilot in 2021^{19,20}, waarin het Veehouderij Evacuatie Beoordeling (VEB) systeem werd getest, laat zien dat ondanks de leidraad er ook voor dieren in de veehouderij nog veel verbeterd kan worden.

de rol van gemeenten

Elke gemeente is wettelijk verplicht zich voor te bereiden op rampen en zware ongevallen, die zich op hun grondgebied kunnen voordoen. De belangrijkste taak van de gemeente is volgens het Besluit veiligheidsregio's²¹ 'de zorg voor de bevolking'. Hieronder vallen²²:

- ▶ Het geven van voorlichting;
- ▶ Acute zorg voor de bevolking tijdens een ramp, waaronder het voorzien in opvang; en
- ▶ Het registreren van slachtoffers en schade en nazorg.

communicatie

Bij een ramp of crisis is de burgemeester verantwoordelijk voor het op juiste wijze informeren van de bevolking in zijn gemeente over wat er gebeurt en wat mensen moeten doen. Nederland kent echter geen (preventieve) crisiscommunicatie over dieren.

Hoe bescherm je je dier tijdens een ramp?²³ Wat gebeurt er tijdens een evacuatie met je dier? Wat als je dier in paniek wegloopt, waar kan je dat melden? Wat kan je doen wanneer je een dier in nood ziet? Waar kunnen dieren worden opgevangen? Tijdens de overstroming in Limburg kregen organisaties en 144 veel vragen vanuit het publiek.

Geïnformeerd wachten vermindert stress in een crisis. Wanneer mensen niet weten wat er met hun huisdier gaat gebeuren, kunnen ze weigeren om mee te werken met hulpverleners. Informatie over dieren in rampen ontbreekt echter in bestaande voorlichting. Op gemeentelijke websites

word je doorverwezen naar crisis.nl. Daar is het woord 'dieren' echter niet te vinden. Zo zijn er in noodpakketten geen voorzieningen opgenomen voor dieren en wordt bij evacuaties geen informatie gegeven over het meenemen van je huisdier.

bevolkingszorg: zorgen voor mensen is zorgen voor dieren

Acute bevolkingszorg gaat over directe hulp aan mensen door de reddingsdiensten: de politie, brandweer en medische hulpverlening. Ook evacuatie en opvang vallen hieronder. Maar in hoeverre vallen huisdieren hieronder? Zijn dierenartsen beschikbaar? Waar worden gewonde, geëvacueerde of gevonden dieren opgevangen? Hoe wordt transport geregeld wanneer je dat zelf niet kan? Wie zorgt voor de dieren die achterblijven in huizen? Hoe worden dieren geregistreerd?

Verschiedende gemeenten hebben afspraken gemaakt met dierenambulances en dierenopvangen over vervoer en opvang van dieren bij rampen. Dit gebeurt echter niet op dezelfde wijze, waardoor bijvoorbeeld in de ene veiligheidsregio wilde dieren wel en in andere regio's niet onder de regeling vallen. Zo heeft de veiligheidsregio Amsterdam Amstelland sinds 2016 een overeenkomst met de dierenambulance in Amsterdam, waarin wilde dieren niet zijn opgenomen. In de Dierenwelzijnsnota van Den Haag worden wilde dieren uitdrukkelijk wel genoemd bij de zorg voor dieren bij calamiteiten.²⁴ Zorg voor dieren bij rampen wordt door de stad gezien als een wettelijke uitvoering van taken. Nu er geen gemeentelijke

rampenplannen meer bestaan, is afstemming binnen veiligheidsregio's gewenst. Verschillende regio's zijn al in gesprek met dierenambulances. Dieren zouden moeten worden opgenomen in zowel het regionaal beleidsplan als het regionaal crisisplan, waarbij de zorgplicht voor alle dieren voorop staat. Bij de uitwerking kunnen gemeenten afspraken maken met dierenhulpverleners over de hulp die ze kunnen verlenen, coördinatie en de benodigde middelen.

zorg na de ramp

Bij de overstromingsramp in Limburg in juli 2021 riepen dierenorganisaties op om op een humane wijze zoveel mogelijk alle kadavers op te ruimen.²⁵ Een taak die dierenambulances nu ook al vervullen. Hoewel het normaal in de natuur juist goed is om kadavers te laten liggen als voedselbron, is dit anders bij een ramp. Niet alleen hebben de dieren in vervuild water gelegen, de kans op ziektes, waaronder zoönosen, is groot. Dieren die gevonden worden moeten worden gecontroleerd op een chip en registratie in een portaal. Bij het ontbreken van een registratie is het bij landbouw-, hobby- en gezelschapsdieren van belang dat hun signalement goed wordt vastgelegd. Een ander belangrijk onderdeel is om te kijken of er nog dieren zijn achtergebleven die hulp nodig hebben. Dieren die worden gevonden of gewond zijn geraakt moeten door een dierenarts worden gecheckt en waar nodig behandeld, verzorgd en opgevangen. Daarnaast bestaat de nazorg uit het herenigen van mensen en hun (al dan niet overleden) hobby- en huisdieren. Een registratiepunt voor vermiste en gevonden dieren is dan ook erg belangrijk.

zeven aandachtspunten voor het opnemen van dieren in beleid rondom rampen

Voor het opnemen van hulp aan dieren bij rampen in beleid zijn er 7 punten die in ieder geval uitgewerkt moeten worden:

1. regelgeving en planning

- ▶ Opnemen van het redden van dieren in de specifieke wetgeving en rampenplannen op lokaal, regionaal en nationaal niveau.
- ▶ Inventariseren van aantallen en soorten dieren in de veiligheidsregio's die bij diverse rampen kunnen worden aangetroffen, rekening houdend met de schaal van de ramp.
- ▶ Inventariseren van (landelijke) specialisten op het gebied van diersoorten.
- ▶ Specifieke plannen voor hulp aan huisdieren, hobbydieren, landbouwdieren en wilde dieren, waaronder het identificeren van mogelijke noodopvanglocaties.
- ▶ Vaststellen van de rol van dierenartsen, dierenhulporganisaties en andere stakeholders met betrekking tot het redden van dieren bij rampen.
- ▶ Actualiseren van het landelijke Convenant Dierenhulpverlening uit 2011 onder meer door het opnemen van nieuw ontstane landelijke dierenhulporganisaties.²⁶
- ▶ Samenwerkingsovereenkomsten tussen de overheid en (dierenhulp)organisaties, waaronder afspraken over taken, verantwoordelijkheden, bevoegdheden en aansprakelijkheid.
- ▶ Planning op het gebied van vervoer, opvang in de regio, opvang in naburige regio's, opzetten noodopvangen, veterinaire hulp, registratie particuliere aanbod opvang en hulp.
- ▶ Systeem voor signalement en registratie van vermiste en gevonden dieren, waar ze zijn ondergebracht of geborgen.
- ▶ Systeem voor registratie en uitzetten van alle hulpvragen.
- ▶ Systeem voor inzet van hulpdieren, zoals speurhonden, door (dierenhulp) organisaties.

- ▶ Systeem van regelmatige evaluatie en waar nodig aanpassing van regelgeving en plannen.

2. coördinatie

- ▶ Opnemen taken, verantwoordelijkheden en bevoegdheden van vertegenwoordigers van dierenartsen en dierenhulporganisaties in de veiligheidsstructuur.
- ▶ Afspraken over inzet bij de verschillende niveaus in het GRIP systeem.
- ▶ Afspraken over bereikbaarheid van dierenhulporganisaties.
- ▶ Coördinatie met hulpverlening voor mensen, o.a. opnemen van dierenhulpverleners in onder meer teams voor evacuatie en opsporing van vermisten.
- ▶ Onderlinge coördinatie en afspraken tussen de betrokken instanties en organisaties gericht op dierenhulpverlening.
- ▶ Afspraken over hoe om te gaan met spontane publieksacties om dieren te redden.
- ▶ Duidelijkheid over wat te doen met organisaties die zich niet aan de afspraken houden of taken niet (kunnen) uitvoeren.

3. training en oefening

- ▶ Duidelijkheid over wat te doen met organisaties die zich niet aan de afspraken houden of taken niet (kunnen) uitvoeren.
- ▶ Opzetten van (bij)scholingssysteem voor dierenhulpverleners in rampen.
- ▶ Opzetten van in rampenrespons getrainde teams binnen de diverse organisaties.
- ▶ Training van hulpverleners voor mensen over hoe om te gaan met de dieren die ze aantreffen.
- ▶ Systeem voor regelmatig oefenen van diverse rampscenario's.
- ▶ Systeem voor evalueren en leren van oefeningen en rampen.

4. onderzoek

- ▶ Opzetten van een systeem voor het opbouwen van landelijke expertise op het gebied van dieren in rampen.

- ▶ Opzetten van een systeem voor het bijhouden welke dieren waar aanwezig zijn.
- ▶ In kaart brengen en identificeren van transportstromen en crisisscenario's bij verschillende soorten rampen.
- ▶ Onderzoek naar hulp aan specifieke diersoorten.
- ▶ In kaart brengen van methoden om de risico's voor dieren te verminderen.

5. communicatie

- ▶ Communicatie over dierenhulpverlening opnemen in huidige crisissamenwerkingen.
- ▶ Communicatiepersoon specifiek voor dieren toevoegen aan huidige communicatieteam.
- ▶ Communicatieplan opstellen voor het publiek.
- ▶ Website met informatie over hoe mensen zich kunnen voorbereiden op rampen m.b.t. hun dieren en wat ze wel/niet kunnen doen wanneer ze een dier in nood zien.
- ▶ Telefoonnummer/meldpunt instellen/aanwijzen voor specifieke (hulp)vragen over dieren.

6. financiën

- ▶ Financiële middelen beschikbaar stellen vanuit de overheid en NGO's voor onder meer transport, medische hulp, middelen, water en voedsel, noodopvang en het opzetten van getrainde teams.
- ▶ Contracten tussen overheid en dierenhulporganisaties over besteding en verantwoording.
- ▶ Afspraken met verzekeringen over welke kosten met betrekking tot dieren verhaald kunnen worden.

7. materialen

- ▶ Opslaan van materialen voor het redden van dieren op aangewezen strategische plekken.
- ▶ Afspraken vastleggen over het beheren, aanvullen, vervangen, gebruiken en uitlenen aan bijvoorbeeld andere landen van de materialen.

betrokken organisaties

ifaw (International Fund for Animal Welfare)

IFAW is een wereldwijde organisatie die helpt om mensen en dieren samen in balans te laten leven. We zijn actief in meer dan 40 landen. IFAW combineert natuurbescherming en dierenwelzijn door zowel individuele dieren te redden als hun habitat te beschermen en conflicten tussen mensen en dieren op te lossen.

Een van onze speerpunten is het redden van dieren in rampen. We sturen getrainde hulpteams naar gebieden waar dieren in nood verkeren. Daarnaast steunen we lokale dierenhulporganisaties met training en (financiële) middelen om dieren te kunnen redden. In Europa willen we ervoor zorgen dat hulp aan dieren in rampen wordt erkend in wetgeving en rampenplannen.

DierenLot

Stichting DierenLot trekt zich het lot van dieren in nood erg aan, en wil hen graag helpen. Dit doen we door dierenorganisaties financieel te steunen en door kennis uit te wisselen. Lokale

dierenorganisaties als asiels en opvangcentra zien om naar mishandelde en verwaarloosde dieren en bieden hen een plek om te herstellen en te verblijven tot ze een liefdevol thuis hebben gevonden. Deze belangrijke steun is alleen mogelijk dankzij de hulp van onze donateurs en beneficianten. Een andere manier waarop we noodlijdende dieren helpen is door kennis te delen met dierenhulpverleners door heel Nederland. Denk bijvoorbeeld aan trainingen over het flessen van jonge kittens en het veilig omgaan met hoog-risicohonden. Door informatie te verstrekken over deze zaken, stellen we dierenorganisaties in staat nog betere hulp te bieden aan dieren in nood.

NFDO (Nederlandse Federatie Dierenopvang Organisaties)

De NFDO is een brancheorganisatie voor een netwerk van onafhankelijke en samenwerkende, professionele dierenhulporganisaties waar noodlijdende en hulpbehoevende dieren dicht bij huis in goede en betrouwbare handen zijn. De NFDO zet zich in voor behoud en versterking van lokale dierenopvang en dierenambulancediensten, waardoor

dieren snel en adequaat de juiste hulp kunnen krijgen. De organisatie doet dit door individuele dierenhulporganisaties met kennis en expertise te ondersteunen, de collectieve belangen van dierenhulporganisaties en haar leden in het bijzonder te behartigen, samenwerking tussen dierenhulporganisaties te bevorderen en dierenwelzijn te bevorderen.

Dierencoalitie

De Dierencoalitie is een samenwerkingsverband van zestien dierenbeschermingsorganisaties op het gebied van politieke belangenbehartiging. De organisaties hebben een gezamenlijke achterban van meer dan een half miljoen leden/donateurs. De Dierencoalitie ondersteunt deze dierenbeschermingsorganisaties in Den Haag, met het doel om in belangrijke politieke en maatschappelijke kwesties effectief voor de belangen van dieren op te komen. De Dierencoalitie is niet gelieerd aan een politieke partij.

ifaw, DierenLot en de NFDO zijn lid van de Dierencoalitie.

eindnoten

¹<https://www.brandweer.nl/nieuws/nederland-krijgt-tweede-handcrew/>

²<https://www.vrln.nl/nieuws/resultaten-belevingsonderzoek-hoogwater-onder-inwoners>

³Artikel 1.4 van de Wet dieren en artikel 1.11 Wet natuurbescherming.

⁴<https://dibevo.nl/kenniscentrum/huisdieren-in-nederland>

⁵Zie ook het rapport: European Commission, DG Health and Food Safety (2018). Veterinary preparedness for natural disasters. https://ec.europa.eu/food/audits-analysis/news_detail.cfm?id=106.

⁶<https://www.cbs.nl/nl-nl/nieuws/2021/39/lichte-daling-varkensstapel-nauwelijks-minder-runderen>

⁷<https://www.ncbi.nlm.nih.gov/books/NBK464167/>

⁸<https://www.wur.nl/nl/nieuws-wur/Show/Grote-herbivoren-kunnen-brandrisico-verminderen.htm>

⁹<https://wetten.overheid.nl/BWBR0027466/2021-07-01>

¹⁰<https://www.rijksoverheid.nl/documenten/rapporten/2020/12/04/tk-bijlage-evaluatie-wet-veiligheidsregio's>

¹¹Zie pagina 67 van de evaluatie wet veiligheidsregio's

¹²<https://www.tweedekamer.nl/kamerstukken/detail?id=2021Z02244&did=2021D04940>

¹³<https://www.lltb.nl/stream/2014-leidraad-evacueren-vee.pdf>

¹⁴https://www.noordzeeloket.nl/publish/pages/123354/samenwerkingsregeling_afhandeling_besmeurde_vogels_-_deel_3_additionele_informatie_4934.pdf

¹⁵De leidraad strandingen grote walvisachtigen laten we hier weg, omdat dit niet is gerelateerd aan rampen.

¹⁶<https://www.rijksoverheid.nl/documenten/rapporten/2021/04/30/tk-bijlage-2-landelijk-crisisplan-hoogwater-en-overstromingen>

¹⁷<https://onswater.ifv.nl/WAVE-handreiking-redden-mens-en-dier.pdf>

¹⁸<https://www.rijksoverheid.nl/documenten/kamerstukken/2021/08/30/antwoorden-op-kamervragen-over-opnemen-dieren-in-evacuatieplannen-over-stroomde-gebieden-in-limburg>

¹⁹<https://www.nieuweoogst.nl/nieuws/2021/10/08/vee-onvoldoende-in-beeld-tijdens-crisis>

²⁰<https://www.lltb.nl/nieuwsberichten/website/2021/05/gezocht-melkveebedrijven-die-mee-willen-werken-aan-verdere-ontwikkeling-van-de-veb>

²¹<https://wetten.overheid.nl/BWBR0027844/2017-12-01>

²²<https://www.ifv.nl/kennisplein/bevolkingszorg-gemeente>

²³<https://www.worldanimalprotection.nl/nieuws/hoe-bescherm-ik-mijn-huisdier-tijdens-een-ramp>

²⁴Zie 2.2. in de Nota Dierenwelzijn Den Haag 2020-2024. [https://denhaag.raadsinformatie.nl/document/9908145/1/20210304-RIS307253_Nota_dierenwelzijn_DEF_\(na_raad\)_maart_2021](https://denhaag.raadsinformatie.nl/document/9908145/1/20210304-RIS307253_Nota_dierenwelzijn_DEF_(na_raad)_maart_2021)

²⁵<https://www.nfdo.nl/nieuws/persbericht-dierenorganisaties-roepen-op-tot-huamaan-omgaan-met-kadavers>

²⁶<https://www.dier.nu/bf/factsheet-dierenambulance-sector>

productie:

IFAW Nederland
Javastraat 56
2585 AR Den Haag
070-335 5011

info-nl@ifaw.org
ifaw.org

dierencoalitie
Samenwerkende
Dierenwelzijnsorganisaties
Nederland

